

Mens en Wereld

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND 9e Jaargang no. 19 — 2 Oct. 1954

OVERTUIGING EN ACTIVITEIT

Het leven is: altijd opnieuw beginnen. Zo heeft een van onze dichters eens geschreven. En al is het niet helemaal waar, het is óók waar. En wie het met deze dichter zeggen kan, die toont zich in het bezit van levensmoed en van geloof in het leven.

Het moderne humanisme is in deze tijd een uiting van dit geloof. Jaren geleden, toen het Humanistisch Verbond pas bestond, heeft Prof. Pos op een bijeenkomst van humanisten eens gezegd, dat de stemming van de humanist gekenmerkt wordt door activiteit. Ieder van ons zal het bij zich zelf ervaren. Want de bedoeling van deze woorden is niet, dat de humanist rusteloos ploertert en zwoegt, voortgejaagd door de verbijsterende tekorten van deze tijd. Activiteit als een wezenlijke gestemdheid van de humanist, wil zeggen: het humanistisch geloof in eigen en aller menselijkheid schenkt de kracht en de moed het met het leven steeds opnieuw te wagen. Wat te wagen? Niet meer en niet minder, dan i e t s in praktijk brengen van datgene, wat naar onze innigste overtuiging het menselijke leven behoort te zijn.

Deze innige overtuiging, deze richtingaanwijzer die ons gehele leven dwingend bepaalt, — ook al staat er niets precies en uitgerekend op geschreven — deze overtuiging omtrent het mens-zijn is de kern van het humanisme. Daarin vinden wij de kracht tot leven temidden van de vele dagelijkse dingen, die dikwijls zover blijven beneden de maat, die wij innerlijk aanleggen. De innerlijke zekerheid van die maatstaf maakt onze rijkdom uit als humanist.

Het is uit deze kracht en uit deze rijkdom, dat overal in de gemeenschappen van het Humanistisch Verbond de werkzaamheden voor herfst en winter zijn hervat. Die werkzaamheden hebben in de eerste plaats tot doel diezelfde kracht en diezelfde rijkdom te bevestigen en te vergroten, zowel van ons zelf als van anderen. Het humanisme is in deze tijd immers een oproep tot

ontplooiing van geestelijk leven, een activiteit om geestelijk leven wakker te maken, bewust te doen worden. Dat gebeurt door middel van het Humanistisch Verbond, op veel omvattende manier, zowel door bezinning als door praktische arbeid, twee onscheidbare kanten van éénzelfde zaak. Het Verbond gaat daarbij rustig zijn eigen weg, door de overtuiging voorgeschreven. Het zal een dezer dagen tienduizend leden tellen: een hechte kern, van waaruit op vele levensgebieden geestelijke en maatschappelijke kracht uitstraalt.

Zoeken naar vormen

Maar wie van ons zou met deze toestand tevreden zijn? Is het niet zo, dat wij ons graag een gemeenschap noemen terwijl we nog zoeken naar de vorm om werkelijk een gemeenschap te zijn? Wat betekent dat? In de eerste plaats: echt meeleven met elkaar, in voor- en tegenspoed. Op het juiste ogenblik elkaar tot steun zijn, elkaar laten delen in opgewektheid en levenslust. Daarvoor bestaan wellicht geen vaste vormen, maar zonder vormen gaat het ook niet.

Er is onlangs wel een beetje de spot gedreven met de woorden „humanistische huwelijksinzegening”. Die woorden zijn inderdaad allerongelukkigst gekozen. Maar de zaak, waarom het principieel gaat, is de moeite van het overwegen waard, zoals zoveel andere humanistische vormgeving: van bezinningsbijeenkomsten, van opnemings nieuwe leden in de gemeenschap, van medeleven met bijzondere dagen in het leven der leden. Ik meen, dat, hoe voorzichtig en zonder andere vaste vormen na te bootsen, men hier ook te werk zal moeten gaan, dit werk binnen het Humanistisch Verbond van het allergrootste gewicht zal blijken te zijn in de nabije toekomst. Een hechte, levende kern, in het algemene geestelijke leven van Nederland, dát wil het Verbond toch zijn!

Het Verbond gaat daarbij rustig zijn eigen weg. Dat valt niet altijd mee temidden van wanbegrip, opzettelijke verkeerde voorstellingen en geestelijke bestrijding op bedenkelijk laag niveau. Laat ik er niet over uitweiden. Het is iedere humanist te goed bekend. Van meer belang is, dat wij de geestelijke strijd willen blijven voeren op het niveau, waarop gezond geestelijk leven zich beweegt. Dat kost soms moeite, want niets menselijks is ons vreemd. Maar óók is ons duidelijk, dat onder de rooms-katholieken en protestanten, diegenen die op zo laag peil tegen het Verbond ageren, niet de besten zijn. En dat zulke een actie in hun eigen kring maar al te zeer wordt betreurd. En dát kan voor de toekomst van groter gewicht zijn, dan wat vandaag door veel drukte bijzonder de aandacht trekt.

Het wezenlijkste

Wij zullen de strijd niet schuwen en wij weten ons in die strijd gesteund door velen in den lande. Maar wij zullen ons ervoor hoeden die strijd te beschouwen als het eerste en wezenlijkste punt van onze aandacht en onze activiteit. Wij zullen ons niet erdoor laten afleiden van waarom het ons in het Humanistisch Verbond gaat: een krachtig en opgewekt geestelijk en maatschappelijk leven in humanistische zin.

B. C.

Op volgende pagina's:

2. De positie v. d. S.V.H.G.; „De Vogels”;
3. Kees Boeke 70; Humanistische raadslieden tot gevangenen toegelaten;
4. „In goed gezelschap”: ANATOLE FRANCE;
5. Gedachten over de menselijke vrijheid (1);
6. „IK denk er ZO over”;
7. Humanisme en perfectionisme (2); Compromis over geestelijk werk in arbeiderskampen.

De positie van de S.V.H.G.

Begin Mei heeft de redactie van „Drupelsteen“, orgaan van de Studentenvereniging op Humanistische Grondslag (SVHG) dr. J. P. van Praag geïnterviewd, niet in diens kwaliteit van voorzitter van het Humanistische Verbond, doch gewoon, als „de heer Van Praag“. De vragen, welke de redactie van „Drupelsteen“ de heer Van Praag stelde, golden in de eerste plaats de argumenten, die volgens hem de voornaamste zouden zijn vóór het bestaan van het H.V. in Nederland, en welke moeilijkheden het H.V. ondervindt bij de vervulling van zijn taak.

De tweede reeks vragen had betrekking op de positie van de S.V.H.G., die volgens sommigen in humanistische kring ietwat zwevend zou zijn. Juist daarom menen wij, dat die vragen en de antwoorden er op de lezers van „Mens en Wereld“ zullen interesseren. Het gehele interview overnemen zou te veel ruimte kosten. Daarom moeten wij volstaan met drie vragen, die in het bijzonder de positie van de S.V.H.G. raken. Uiteraard dat alles onder het voorbehoud, dat deze citaten slechts een deel van dit vragen-antwoordspel weergeven.

Hier volgen zij:

Ziet U een analogie tussen de positie van de S.V.H.G. als humanistische studentenorganisatie in de studentenmaatschappij, en die van het H.V. in de Nederlandse samenleving?

Laten we eerst eens kijken: welke behoeften leven er binnen de studentenwereld? Ik meen dan, dat er wel analoge behoeften bestaan. Ik geloof, dat er onder jonge intellectuelen een algemeen verlangen aanwezig is naar bezinning op levensbeschouwelijk gebied en verdieping van de eigen levensovertuiging. Dit vooral ook in verband met de toenemende behoefte aan bezinning op de taak welke de intellectueel wacht in de maatschappij. Een tweede punt van analogie is dat der gelijkgerechtigheid. Juist en vooral binnen de universitaire gemeenschap kan en mag de humanistische geestesstrooming gelijke rechten opeisen; ik denk hierbij in het bijzonder aan contactorganen van studenten. Op beide punten, dat van zorg voor de buitenkerkelijke groep en dat van de gelijkgerechtigheid, is dus een zekere analogie aanwezig. Dit alles weer uitsluitend als een constatering. Wat nu betreft de positie van de S.V.H.G. in de studentenwereld, in vergelijking met die van het H.V. in de Nederlandse samenleving: voor de S.V.H.G. is duidelijk een taak weggelegd, evenals voor het H.V. Bij het vervullen van die taak moet men echter stellig heel andere wegen bewandelen. Het valt dan ook niet zo zonder meer te zeggen: dit of dat moet de S.V.H.G. doen.

De onkerkelijkheid (ongodsdienstigheid) onder studenten vertoont tengevolge van haar anderssoortig contact met moderne cultuurstromingen en filosofische opvattingen een ander gezicht dan de onkerkelijkheid onder de Nederlandse bevolking in haar geheel (ik denk hierbij in het bijzonder aan het contact met het moderne existentialisme, zowel als filosofie van

deze tijd, als ook als modestroming onder de intellectuele jeugd), en zo komen wij dan vanzelf: op onze volgende vraag:

Zal volgens U het humanisme van de S.V.H.G. dan geen geheel ander karakter gaan krijgen dan dat van het H.V.?

Wel, men bedenke allereerst dat ook buiten de studentenmaatschappij allerlei modestromingen een rol spelen, en dat ook daar de moderne filosofieën doordringen. In het H.V. is men er trouwens van overtuigd dat het moderne humanisme niet gebonden moet zijn aan een bepaald filosofisch systeem. In dit verband mag ik er dan ook wel op wijzen dat onder de leidende figuren van het H.V., in casu het hoofdbestuur, personen te vinden zijn die vanuit verschillende filosofieën tot een modern humanisme zijn gekomen: men vindt onder ons zowel rationalisten, als religieuze humanisten en existentialisten. Men moet bij alle nieuwigheden niet uit het oog verliezen dat het bij het humanisme om enkele centrale waarden gaat. Verder: ook buiten de studentenwereld vindt men intellectuelen en kunstenaars, die in intensief contact staan met de ideeën en opvattingen van de moderne tijd.

Maar we zien in de studentenmaatschappij toch wel een belangrijk accentverschil?

Dat is wel denkbaar. Maar nogmaals: het moderne humanisme is geen filosofie, doch is veeleer de samenvatting van een aantal fundamentele noties die in iedere filosofie een plaats moeten vinden. Trouwens ook binnen het existentialisme zijn grote verschillen in opvatting, men denke bij voorbeeld aan de tegenstellingen tussen Jaspers en Heidegger. We

kunnen hierop wat de S.V.H.G. betreft nog wel iets dieper ingaan: Vroeger ging de discussie in de S.V.H.G. vooral over de vraag of over waarden en redelijk oordelen objectief iets te zeggen valt, of dat dit geheel subjectief zou zijn. Maar deze strijdvrage is beslist niet dezelfde als de filosofische controverse: existentialisme-idealisme. De existentialist Jaspers bijvoorbeeld ziet voor het redelijk oordeel wel degelijk een objectief criterium. Persoonlijk is niet hetzelfde als subjectief (d.i. willekeurig). De existentialistische opvatting dat een zedelijke daad een persoonlijke keuze is, houdt derhalve niet in, dat zij daarmee subjectief (d.i. een daad van willekeur) zou zijn. Dat de accenten binnen de studentenwereld anders zouden vallen dan binnen de maatschappij in haar geheel, houdt volgens mij bepaald niet in dat de S.V.H.G. daarom principiëel anders zou moeten zijn dan het H.V.

Welke verwachtingen had U bij de oprichting van de S.V.H.G.? In hoeverre is aan deze verwachtingen voldaan; in hoeverre bent U teleurgesteld? en op welke punten dan wel in het bijzonder?

Over mijn verwachtingen heb ik al iets gezegd: de S.V.H.G. heeft de taak tegemoet te komen aan objectief bestaande behoeften in de studentenwereld, zoals deze in het voorafgaande al aangeduid werden; de uitdrukking te worden van een streven om toewijding en bezieling te wekken voor een bepaalde levensovertuiging. En mijn teleurstelling is dan dat zij hierin niet erg geslaagd is. Men legt teveel nadruk op de filosofische vraagpunten en heeft te weinig het besef drager te zijn van een traditie. Wat dus vooral ontbreekt is het taakbewustzijn. Ook is niet een belangrijke positie bereikt.

DE VOGELS

*De arbeiders der fabriek aan de overkant
gaan, als de stoomfluit schaften heeft gefloten,
op een terrein, door muren ingesloten,
voetballen, vechten, eten. Onderhand
verzamelen de vogels langs de goten.
De hemel vraagt om kruimels van het land.
Reeds zwenkt de meeuw naar de uitgestoken hand
en bij de schoen zijn mussen toegeschoten.
Andere vogels hebben het niet zo.
Ik heb hen vaak op de brug gâgeslagen,
zij haalden brood op het stempelbureau.
Als die om kruimels van de hemel vragen,
een bioscoop, een fiets, een radio,
komt de cavalerie de hoek om jagen.*

M. NIJHOFF (1894—1953)

Uit: Verzameld werk I (Daamen-Van Oorschot).

KEES BOEKE 70

Wij hebben ons de moeilijk vraag gesteld: Wat moeten wij beginnen met het feit dat een groot en overbescheiden mens als Kees Boeke zijn levenswerk in Bilthoven verlaat, 70 jaar wordt en zich voorbereidt op een nieuw werk in Libanon? Moeten wij zwijgen in de wetenschap dat hij alle aandacht geschonken aan zijn persoon onaangenaam vindt en wij hem daarmee hinderen in zijn diepe overtuiging dat het niet gaat om zijn persoonlijkheid maar om het werk dat nu eenmaal toevallig vanuit zijn initiatief is begonnen? Aan hem die zo weinig opviel door zijn grote nederigheid en zijn natuurlijke vanzelfsprekende eenvoud temidden van de mensen en kinderen waarmee hij werkte, zouden wij nu grote bijzondere aandacht schenken?

Hem, die als een volkomen gelijke leefde met de kinderen aan wie hij zijn leven wijdde, zouden wij nu als een gevierd man isoleren?

Wij, die het onschatbare voorrecht genoten in zijn naaste omgeving en in zijn werkplaats te mogen werken, hebben grote weerstand gevoeld tegen de woorden en

daden die Kees Boeke in de belangstelling plaatsten van ons land. En toch hebben wij begrepen dat zwijgen niet bevredigend zou zijn. In onze herinnering zijn de beelden opgekomen van een verleden waarin deze mens werd bespot en veracht en wij hebben ons gerealiseerd hoe diep de diepten waren waardoor hij is gegaan, zich niet storend aan smaad, gedragen door een diep verlangen naar eerlijkheid, bewogen door de zucht naar waarachtigheid, waarbij de sleur werd verbroken om te komen tot een oprecht herzien van alle levenswaarden. Onbegrepen werkte hij voort bijgestaan door zijn vrouw zonder wie dit leven niet denkbaar is.

En nu, nu hij oud geworden is, maar niet te oud om een nieuw werk te beginnen tussen de vluchtelingenkinderen die alles ontberen, nu is men begonnen zijn leven te begrijpen, nu ondervindt hij erkenning en bewondering. Is het niet de weg van alle groten, de eenzame weg die, wanneer hij wordt afgelegd met diep geloof en grote eerlijkheid, leiden moet tot begrip en vertrouwen? Het ging hem altijd om de jonge mens, die naar eigen vermogen zou moeten uitgroeien, zich ontplooiend in vrijheid, zonder dwang, zonder straf, zonder angst. De jonge mens die de gelegenheid werd geboden om zichzelf te zijn, al zijn mogelijkheden te ontwikkelen, maar die tegelijkertijd op moest groeien in de gemeenschap waarvan hij zich deel voelde, waarin hij plichten had, waarvoor hij offers bracht en die hij dienen zou naar vermogen.

Welk een durf en moed moeten deze mens hebben gedreven toen hij zijn kleine gemeenschap begon zonder leermiddelen, zonder materiële mogelijkheden op vooruitzichten! Het is goed en noodzakelijk dat we ons dit bedenken wanneer we nu de ge-

bouwen zien, waarin „De Werkplaats” ongeveer 600 kinderen bergt.

Zij die nu genieten van de lichte lokalen, de prachtige leermiddelen, de zorgeloze sfeer in „De Werkplaats”, beseffen misschien nog te weinig met hoeveel zorg en strijd dit grote werk tot stand gekomen is. En zo is er dus een goede kant aan de belangstelling die deze maanden voor Kees Boeke bestaat: het werk waaraan hij zich wijdde is van verguizing tot erkenning gekomen. Dit feit mag zeker worden herdacht en het moge voor de man die aan dit werk zijn leven gaf een voldoening zijn de getuigenissen van deze erkenning aan te horen. Die voldoening zal slechts gedeeltelijk in zijn geest bestaan; hij kent geen tevredenheid met wat hij heeft bereikt. Hij is diep doordrongen van de gebreken en de tekorten die bestaan en met grote pijn heeft hij zich aangepast aan maatregelen die niet bij zijn overtuiging passen en waarvan hij vertrouwt dat ze op den duur zullen veranderen.

Velen in ons land en buiten onze grenzen gevoelen behoefte te getuigen van hun eerbied voor Kees Boeke, eerbied voor de mens die zichzelf nooit zocht: eerbied voor de moed die hem voerde tot waarachtigheid; eerbied voor de overgave waarmee hij zich inzette voor het werk, waardoor zovelen het leven leerden kennen als een kostbaar bezit, eerbied voor de man die nooit verstarde, altijd jong en soepel zocht naar wat zuiver is en eerlijk.

Het klinkt als een sprookje: deze twee mensen, Kees Boeke en zijn dappere vrouw, gaan op een leeftijd waarop zij zozeer rust verdienden, na een leven van werk en strijd een nieuw werk beginnen ten bate van hen die het meest noodzakelijke ontberen. Wij zullen hen missen meer dan wij kunnen zeggen en hen volgen naar waar zij gaan met grote eerbied.

Dr MEIA KAAS-ALBARDA

Landdag van „Socrates” „OVERTUIGING EN OBJECTIVITEIT”

Op Zondag 24 October wordt in de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort de tweede landdag van de wetenschappelijke sectie van de humanistische stichting „Socrates” gehouden. Prof. dr Libbe van der Wal en drs H. Redeker zullen inleidingen houden over het onderwerp: „Overtuiging en objectiviteit.”

Bij de behandeling van dit onderwerp zullen aan de orde komen: de draagkracht van het wetenschappelijk en filosofisch onderzoek; de vraag of de wetenschap op haar terrein autonoom is en hoever dit terrein der wetenschap zich uitstrekt; of een autonome wetenschap zich aan de invloed van levensbeschouwelijke uitgangspunten kan onttrekken; of, en in hoeverre, wetenschap met die uitgangspunten kan en mag rekening houden; of de wetenschap (filosofie) de gegevens der ervaring uitputtend kan bewerken en of men geen waarheid kan denken, die men in directe eenheid van subject en object kan ervaren.

Een circulaire met nadere inlichtingen over deze landdag met een aanmeldingsformulier wordt op verzoek toegezonden door het secretariaat van de humanistische stichting „Socrates”, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Humanistische raadslieden tot gevangenenissen toegelaten

Na veel overleg is ten slotte het moment aangebroken waarop aan raadslieden van het Humanistische Verbond toegang kan worden verleend tot de inrichtingen van de afdeling Gevangeniswezen van het ministerie van Justitie. Aan dat departement werd per 16 September 1954 benoemd de heer P. A. Pols, die belast is met de organisatie van de geestelijke verzorging van de gedetineerden die behoren tot een erkend genootschap op geestelijke grondslag, alsmede van de gedetineerden, die geestelijke verzorging van de zijde van enige godsdienstige gezindte afwijzen. Aan deze voor het Verbond uitermate belangrijke kwestie zal in een volgend nummer van „Mens en Wereld” ongetwijfeld meer aandacht worden besteed. Degenen in het Verbond of daarbuiten, die thans reeds nadere inlichtingen wensen, kunnen zich vanaf 1 October wenden tot de heer P. A. Pols, De Ganskuyl 67a, Amersfoort.

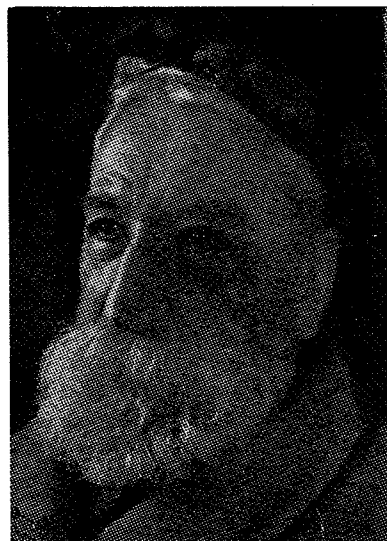
IN GOED GEZELSCHAP (5)

ANATOLE FRANÇOIS THIBAUT, die in 1844 te Parijs werd geboren in een boekwinkel aan de Quai Malaquais, waar hij later een van zijn beminlijkste figuren, de bibliofiel Sylvestre Bonnard, laat wonen, is een vrijdenker geweest, wiens levensgrondslag herinnert aan die van een zijner lievelingsschrijvers, de humanist Michel de Montaigne. Diens lijfspreuk: „Wat weet ik?” zou ook de zijne geweest kunnen zijn. Een scepticus, die principieel het gezag van de kennis loochende, maar die door deze welbewuste onwetendheid niet tot de negatieve houding van het cynisme of het pessimisme gedreven werd. Integen-

deel: ook zonder zich over het mysterie van het bestaan druk te maken, kan men het leven liefhebben en er actief aan deelnemen. „Ik heb willen geloven; ik heb geloofd”, zegt hij ergens. „Ik heb ten minste geloofd aan de betrekkelijkheid der dingen en aan de opeenvolging der verschijnselen”.

Bestaat dé waarheid? „De waarheid wordt gevormd door al die kleine waarheidjes, die ieder onzer persoonlijk meent te bezitten, zoals het witte licht gevormd wordt door alle kleuren van de regenboog”. Zelfs wat wij als mensheid beleven en als „geschiedenis” vasthouden, is niets dan een bedrieglijke schijn.

Cliché: Nieuw Utrechts Dagblad

De geschiedenis boekt eenzijdig wat zij als „vermeldenswaardige feiten” noteert; zij kiest dus en wordt hierdoor van wetenschap tot kunst. En wat die geschiedenis vertelt, is een aaneenschakeling van „vermeldenswaardige feiten”, die op een boze droom lijken en de mens ten tonele voeren als een kwaadaardig dier. Het zijn de fanatici, die voor hun holle ideologieën de mensen elkaar doen vervolgen en afslachten. Voor hun somber en bloedig werk heeft de schrijver van „Les dieux ont soif” („De goden hebben dorst”) geen enkele verontschuldiging.

Deze man met zijn scherpe geest en gevoelige hart hekelt, uit droefheid om wat er aan menselijk geluk wordt bedorven door het opdringen van „waarheden” en het aanmatigen van „gezag”, alle instellingen, die zich volgens hem hieraan te buiten gaan. Kerk en staat, rechtspraak en politiek onmaskert hij met zijn geestige pen in hun onmenselijke ingrijpen. Ironie en medelijden zijn de getuigen en rechters, aan wie hij het oordeel overlaat.

Gelijk zijn voorganger Montaigne is hij de bespiegelende toeschouwer van alles wat er in de mensengemeenschap gebeurt; zowel in zijn essays in „Le Jardin d'Épicure” („De tuin van Epicurus”) als in zijn romans, waarin monsieur Bergeret en diverse andere figuren zijn gedachten vertolken, blijft hij de fijnzinnige, aristocratische geest, „de laatste bloem van het latijnse genie”, „de laatste grote klassieke en de laatste Europeaan”, zoals men hem heeft genoemd.

Maar deze onafhankelijke denker, die klare eenvoud boven troebele en duistere „diepzinnigheid” verkoos, en die in zijn Horatiaanse gelijkmoedigheid soms aan een oosterse wijze doet denken, komt plotseling tot een ontstellende activiteit, als het onrecht tegen Dreyfus zijn menselijk gevoel beledigt, en met hartstochtelijke felheid vervloekt hij de Duitsers, als die in de eerste wereldoorlog de kathedraal van Reims hebben vernietigd.

Wie de schrijver van ironische vertogen en sceptische ontboezemingen van zijn

ANATOLE FRANCE

innig-menselijke kant wil leren kennen, leze „Le crime de Sylvestre Bonnard” („De misdaad van Sylvestre Bonnard”) en vooral het meesterwerkje „Crainquebille”, dat ook op het toneel en in de bioscoop menigeen heeft ontroerd. Dit laatste korte verhaal is niet alleen als proeve van een volmaakte schrijftalent representatief, maar geeft in kort bestek de complete mens weer, die een bescheiden stukje levenstragiek als resultaat van het maatschappelijk bestel aan het oordeel van de rechters Ironie en Medelijden onderwerpt.

CRAINQUEBILLE, het oude groentebroertje, dat vijftig jaar lang, in zijn wijk in Montmartre met zijn kar tevreden en wel een zuur stukje brood heeft verdiend, heeft op een goede morgen prei geleverd aan de vrouw uit de schoenwinkel. Deze zal het geld halen om te betalen, maar juist is er een klant en zij vergeet de leverancier. Als deze op zijn geld wacht, maant een agent hem aan om door te gaan met de kar, want hij staat het verkeer in de weg. Maar de oude man kan zijn geld niet in de steek laten. Als de koetsiers van de aapjes en omnibussen ongeduldig worden door het obstakel, treedt de agent strenger op, maar ook Crainquebille wordt driftig. Hij verkeert in een moeilijk conflict tussen zijn plicht als burger en zijn recht als leverancier. En hij bezit niet het juridisch onderscheidingsvermogen om dit conflict anders uit te drukken dan door geschreeuw en protesten.

De agent meent een scheldwoord te horen en dit doet de maat bij hem overlopen. Crainquebille moet mee naar het bureau. Hij wordt gearresteerd wegens belediging van een ambtenaar in functie. Voor het gerecht treedt een oude geleerde als getuige à décharge op (de steeds aanwezige Sylvestre Bonnard of monsieur Bergeret, eigenlijk de schrijver zelf). Deze stond tijdens het oploepje vlak bij de agent en kan onder ede verklaren, dat de be-

klaagde geen scheldwoord heeft gebruikt. Maar deze geleerde is maar een mens. Ook Bastien Matra, de agent, is maar een mens. En het getuigenis van een mens heeft geen rechtskracht. Een mens is feilbaar en kan zich vergissen. Bastien Matra is feilbaar als de mens Bastien Matra, maar als agent 64 is hij onfeilbaar. Waar zou het heen met het gezag, met de staat en met de rechtspraak, als agent 64 ongelijk zou kunnen hebben?

Crainquebille wordt veroordeeld tot veertien dagen hechtenis. Hij is verbluft door alles: de prachtige ceremonie van de rechters in toga; de nette gevangenis-cel, waar je van de vloer kunt eten; de wel-sprekendheid van de hem toegevoegde advocaat, van wie hij geen syllabe begrijpt. Hij voelt zich mede-speler aan een verheven mysterie. Het is onmogelijk, dat er bij zo'n groots schouwspel iets niet in orde zou wezen; al weet hij zeker, dat hij niet gescholden heeft, de indrukwekkende omgeving doet hem beseffen, dat het geweten van een groenteventer niets betekent tegenover de symbolen van de Wet en de handhavers van de straffende Gerechtigheid. Hij erkent schuld, zoals een jochie op de catechisatie zich schuldig belijdt aan de zonde van Eva.

MAAR als hij uit deze fantastische droom weer tot de werkelijkheid terugkeert, negeert de wijk hem. Wie wil er prei kopen van een ontslagen tuchthuisboef? Hij verdient niets meer; kan geen groente meer inslaan, wordt opstandig, omdat hij de houding zijner vroegere klanten niet begrijpt, raakt aan de drank en demoraliseert. Als hij in regen en kou in het stro ligt te kreperen, denkt hij aan de goede tijd in de cel; een plan komt bij hem op: hij kent nu de truc! Hij gaat een agent uitschelden, maar deze vermaant hem vaderlijk en verbaliseert hem niet. Bedroefd sjokt de oude man het duister van de druilerige regen in....

H. G. CANNEGIETER

Dr D. H. Prins:

GEDACHTEN OVER DE MENSELIJKE VRIJHEID (1)

Het humanisme neemt vierkant stelling tegen ieder fatalisme, dat de menselijke verantwoordelijkheid ontkent en de wereld beheerst ziet door onwrikbare wetmatigheden — zowel op maatschappelijk als op geestelijk gebied — ten opzichte waarvan de mens machteloos staat. De mens onderscheidt zich van het dier door zijn vermogen tot creativiteit... Scheppende activiteit is slechts mogelijk, wanneer men een zekere vrijheid onderstelt. De fatalist ontkent niet alleen deze vrijheid, doch ook de menselijke verantwoordelijkheid. Geen verantwoordelijkheid immers zonder vrijheid."

Een beroep op de verantwoordelijkheid en de scheppende mogelijkheden van de mens, als dit van Krug in zijn artikelenreeks „De humanist in deze tijd”, vindt bij ons, humanisten, weerklank. De ethische, eventuele religieuze achtergrond van onze levenshouding is een goede klankbodem voor zulke geluiden. En toch..... de humanist, die dóórdenkt over wat in waardebelevingen of zo men wil als innerlijke zekerheid zich aan hem opdringt: het zich verantwoordelijk weten en het zich in staat achten tot waarlijk scheppende werkzaamheid, stuit op moeilijkheden. Zijn levensbeschouwing behoort immers de toets der rede te kunnen doorstaan? En een poging tot verheldering van de tegenstelling tussen vrijheid en gebondenheid, welke in het bovenstaande citaat is aangeduid, werpt vele vragen op.

Leven wij dan niet in een wereld „beheerst door onwrikbare wetmatigheden”? Heeft de moderne wetenschap ons dit niet geleerd? Wat moesten wij dan nog denken

bij die woorden: vrij, verantwoordelijk en scheppend? Laten wij in onze positieve reacties op zulk een appèl ons niet leiden door wensgedachten of andere, voor de mens die naar waarheid zoekt, ontoelaatbare invloeden?

Wij kunnen de twijfel, die in deze vragen tot uiting komt, niet overwinnen door het kritische denken gewelddadig buiten te sluiten. Alleen door het op verantwoorde wijze te hanteren tot het einde toe, door het daarbij te richten zowel op de materie, waarmee men zich bezighoudt, als op de voorstellingen en uitgangspunten van onze eigen inzichten, kunnen we misschien tot meer inzicht komen.

Dus eerst de vraag: Wat leert de wetenschap over die onwrikbare wetmatigheid? Het gebruik van de uitdrukking „de wetenschap leert” moest verboden worden. Immers, er is niet zo iets als de wetenschap. Er zijn verschillende wetenschappen, alle in voortdurende beweging, ieder met een eigen belangstellingsrichting, een eigen object, eigen methoden van waarneming, onderzoek en theorie-vorming. Ze staan echter niet los naast elkaar. Zo groot en principiële zijn de verschillen in methode niet, dat samenwerking en wederzijdse beïnvloeding onmogelijk zijn.

Toch, het synthetische (samengevatte) levens- en wereldbeeld, dat uitkomst van wetenschappelijk onderzoek zijn zou, welks geldigheid stilzwijgend wordt aangenomen door wie de uitdrukking: „de wetenschap leert” hanteert, bestaat niet. Vervangen wij dus onze vraag door één, die bescheidener en dus beter verantwoord is: „Wat heeft de theoretische natuurkunde te zeggen over die onwrikbare wetmatigheden?”

Het antwoord op deze vraag was in de negentiende eeuw duidelijker en eenvoudiger dan nu. Het onderzoek ging toen uit van de gedachte, dat wat er gebeurt, volkomen bepaald is door wat er gebeurd is. Het verloop van de natuurkundige processen wordt door natuurwetten geheel beheerst en het is de taak van de physicus (natuurkundige) door deze processen te bestuderen die natuurwetten te ontdekken. Dit lijkt eenvoudig en onbetwistbaar. Maar als de mathematische physicus (wiskundig-natuurkundige), aan exacte (nauwkeurige) formuleringen gewoon, zich er rekenschap van gaat geven wat deze vóóropstel-

ling eigenlijk inhoudt, blijkt de zaak iets gecompliceerder (ingewikkelder) te zijn.

Hij constateert dan allereerst, dat het voorwerp van zijn onderzoek bestaat uit sterk vereenvoudigde processen, welke zo in de natuur niet voorkomen en die ook in het laboratorium slechts kunnen worden benaderd. Zulk een proces wordt in het leven geroepen om op bepaalde vragen een antwoord te krijgen. Daarom moet het geïsoleerd (afgezonderd) worden. Alle invloeden, welke uitwerking de onderzoeker niet interesseren en die een antwoord op de gestelde vragen moeilijk, zo niet onmogelijk zouden maken, moeten buitengesloten worden.

Aan deze voorwaarde is nooit geheel voldaan. Wel tracht men de storende invloed zo klein mogelijk te maken, zijn uitwerking te schatten en bij het beschouwen van het resultaat in rekening te brengen. Deze dikwijls met succes toegepaste handelwijze berust op de onuitgesproken vooropstelling, dat men in beginsel de storende invloed willekeurig klein kan maken en dat hetzelfde geldt voor de mate, waarin het werkelijke proces van het ideaal-geïsoleerde afwijkt, zodat men van deze afwijking mag afzien. Men spreekt dan over deze wereld van ideale processen alsof zij identiek (gelijk en gelijkvormig) wat met de natuurkundige werkelijkheid.

De toestand, waarin zulk een geïsoleerd proces (zulk een gesloten systeem) op een gegeven tijdstip verkeert, is bekend, als enige karakteristieke grootheden gemeten zijn. Men denke b.v. aan een opgesloten hoeveelheid gas, waarvan het volume, de druk, de temperatuur enz. gemeten worden. Deze grootheden veranderen met het verlopen van de tijd. Wanneer de wijze van veranderen in een algemeen geldige wiskundige vorm kan worden vastgelegd, dan is de natuurwet ontdekt, welke dit proces beheerst. Met behulp van de gemeten toestand op een gegeven ogenblik en van die natuurwet(ten) kan dan de toestand op elk willekeurig tijdstip worden bepaald.

In de praktijk van het natuurkundig onderzoek betekent dit, dat men in „eenvoudige” gevallen voorspellen kan, wat er gebeuren zal. Zulk een voorspelling kan te zijner tijd aan de feiten getoetst worden. Gelukt het de juistheid ervan aldus vast te stellen, dan houdt dit tevens een bevestiging in van de vooropstelling van het gedefinieerde (bepaalde) verloop dezer processen. Het natuurkundig onderzoek van de negentiende eeuw nu is één doorlopende bevestiging van dit uitgangspunt geweest. Het is waarlijk niet te verwonderen, dat men onder de indruk hiervan er toe kwam de stelling te poneren, dat alle processen van welke aard ook op overeenkomstige wijze verlopen. Voor een in die tijd populair geworden natuurphilosophie was dit een onaantastbaar uitgangspunt, zo vanzelfsprekend, dat de vraag naar het goed recht ervan niet opkwam.

Volgend nummer aan de H.J.G. gewijd

In verband met de propaganda-actie, die de Humanistische Jongeren Gemeenschap (H.J.G.) deze maand voert zal het volgende nummer van „Mens en Wereld” voor het grootste deel aan de H.J.G. en het streven van jongeren in het algemeen zijn gewijd. (Red.)

IK denk er ZO over

Over determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid

MEVROUW Meltzer-Sluter verwacht kritische reacties op haar artikel over „Determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid” in M. en W. van 4 Sept. '54. Het zou me zeer verwonderen, indien zij in haar verwachtingen teleurgesteld zou worden. De ondervinding heeft me geleerd, dat men in het algemeen er niets voor voelt gedegeerd te worden tot een pion, die door een of andere kracht wordt geschoven in de richting, die men zelf wil. Gaat de pion de richting uit, die men niet wil — ja, dan voelt men wel iets voor een andere macht, liever dan zichzelf de schuld te geven, blijkens de bekende uitroep: „Ik kon er waarachtig niets aan doen!”

De knuppel, die mevrouw Meltzer in het hoenderhok smeedt, heeft al heel wat pennen en later schrijfmachines in beweging gebracht en de polemische geschriften over hetzelfde onderwerp, die ik heb gelezen, waren in meerderheid producten van „vrijewil-mensen”. Wat ik echter ook heb opgemerkt is, dat vóór- en tegenstanders zo gezellig langs elkaar heen praten, hetgeen op den duur alleen maar vermoeiend wordt en niet tot een oplossing leidt.

Voor dat langs elkaar heen praten meen ik de oorzaak gevonden te hebben in wat prof. dr. C. G. Jung schrijft op blz. 74 van zijn boek: „De mens op weg naar zelfontdekking.” Het gedeelte luidt als volgt: „Het ik is bij ons begiftigd met de nodige energie, waardoor wij de loop der gebeurtenissen kunnen beïnvloeden. Wij kunnen, zoals we reeds zeiden, willen zien, denken, voorzien; wij kunnen zelfs dit of dat gevoel willen hebben. De wil is de grote tovenaars, wiens bekoring het is — o, paradox! — dat hij zich vrij voelt en beweert, dat hij vrij is. Wij hebben het gevoel van vrijheid, zelfs wanneer men nauwkeurig het bestaan van de oorzaken kan aantonen, die noodzakelijkerwijs datgene, wat we gedaan hebben, tengevolge moesten hebben; desondanks hebben wij het idee, dat we vrij zijn!”

Wij weten trouwens, dat er niets bestaat, dat geen oorzaak heeft en daarom moeten we wel tot de slotsom komen, dat ook de wil uit enkele determinanten (bepalende factoren) ontstaan. En wat wil dat zeggen?

Wanneer de wil gekenmerkt wordt door die soevereine vrijheid, dan komt dat, omdat hij een klein deel is van die duistere scheppingskracht, die in ons woont, die vorm en aanschijn aan ons wezen geeft; de kracht, die ons lichaam beheerst, zijn gestel in stand houdt — of verwoest — en die nieuwe levens schept. De energie treedt als het ware in de wilskracht aan de dag en werkt door tot in de sfeer van het menselijk bewustzijn, behept met dat absolute en soevereine gevoel van onvergankelijke vrijheid, een vrijheid, die door geen filosofie beknut of beperkt kan worden. Wij kunnen alle filosofische systemen ter wereld te hulp roepen, het gevoel van vrijheid blijft onverwoestbaar in 's mensen hart leven; het is misschien een wonderlijk phenomeen (verschijnsel) maar het is een van de essentiële elementen van de natuur.”

Tot zover prof. Jung, die n.m.m. een prachtige syntese (begripsverbinding) geeft van de argumenten van vóór- en tegenstanders in het onderhavige probleem. W. VERHEIJ.

NAAR aanleiding van het artikel over „Determinisme, vrije wil, schuld en verantwoordelijkheid” (M. en W. 4 Sept.) zou ik graag enkele van de bedenkingen, die bij het lezen van dit artikel bij mij opkwamen, willen vermelden.

Mevr. M.-S. schrijft, dat wij de kosmos (het zijnde in ruimste zin) kunnen benaderen met ons denken. Zij tracht dit in haar artikel te doen, o.a. door te zeggen: „Uit kosmisch oogpunt is alles alleen maar noodwendig”, en: „Hier vervallen de begrippen goed en kwaad”.

Indien dit zo zou zijn, indien goed en kwaad alleen betekenis zouden hebben „in de structuur van de menselijke psyche”, dan vraag ik mij af, waarom dit niet even goed zou moeten gelden voor de begrippen „noodzakelijk” en „toevallig”. Mevr. M.-S. laat goed en kwaad in de kosmos vervallen, maar doet dit niet met de begrippen noodzakelijk en toevallig. Integendeel, zij zegt met stelligheid van de kosmos, dat deze „van causale structuur” is en spreekt van „de absolute gedetermineerdheid” in het kosmische.

Ik geloof dat men over het kosmische geen lei absolute uitspraak kan doen. Het heeft weinig zin om te zeggen, dat alles in wezen goed of kwaad is, maar evenmin om te zeggen: „Het is allemaal maar toeval” of: „Het is allemaal absoluut gedetermineerd”.

Wat wij de kosmos met ons denken zouden kunnen benaderen, lijkt mij al gevaarlijk geformuleerd. Maar, als de kosmos nu eens toch absoluut gedetermineerd was, als mevr. M.-S. dit nu toch eens goed had aangevoeld? Ja..... als de kosmos toevallig „absoluut gedetermineerd” zou zijn.....

U hoort het: dan kwam het toeval toch nog glimlachend om de hoek kijken!

Ir. M. W. POLAK.

„U en „jij” in de arbeiderskampen

ALS arbeider wil ik gaarne over het onderschrift (van Schonk, Red.) onder het stukje van K. v. d. Braak het volgende opmerken:

Ik heb mij altijd geërgerd als men mij met „jij” aansprak en ik gedwongen was uit het oogpunt van praktisch belang „U” te gebruiken. Deze vorm van gesprek wordt bepaald door de sporten van de maatschappelijke ladder. Vaak niet eens het salaris, dikwijls alleen maar door een hoed, boord of streep op de mouw.

In de afgelopen twintig jaar heb ik krachtens mijn werkkring per dag veertig tot vijftig arbeidersgezinnen moeten bezoeken en heb altijd de „U”-vorm gekozen en iedere gehuwde vrouw „mevrouw” genoemd. Slechts drie maal in deze twintig jaar is het voorgekomen, dat men wilde dat ik „juffrouw” zou zeggen. Werkelijk, ik kan het nut er niet van inzien „jij” te gebruiken om een beter contact te verkrijgen.

Het is mijn overtuiging, dat vele arbeiders zich gekwetst voelen bij het gebruik van de „jij-toon”. Uit een soort valse schaamte zullen ze er misschien niet tegen reageren maar als ze

iemand ontmoeten, die hen met „U” aanspreekt en uit het verdere gesprek bemerken de welmenende, belangstellende mens te ontmoeten, dan is het contact gelegd, dat we verlangen. En indien een arbeider laat blijken ten onrechte te menen, dat hij „voor de gek wordt gehouden”, indien men hem met „U” aanspreekt, terwijl hij zelf wel „U” gebruikt, is hier een zeer goede en belangrijke gelegenheid tot een gesprek over de gelijkwaardigheid van mensen, onverschillig beroep of afkomst.

Naar mijn mening moet het tutoyeren wederkerig zijn. Dit passen vele moderne ouders in de opvoeding met hun kinderen toe om de gezagsverhouding weg te nemen. Op arbeidersvergaderingen en cursusbijeenkomsten weten de arbeiders ook wel wederkerig de „U”-toon te gebruiken en wordt ook geen „U”-„jij” gebruikt.

Al heeft Schonk het antwoord zeer uitvoerig gesteld, ik kan het „U—jij” tussen volwassen mensen niet waarderen, zonder in waardering voor het werk in het algemeen te kort te willen schieten. H. C. ECKHARD

Wie begrijpt het?

MET veel belangstelling heb ik het debat Noordenbos-Brongersma („Rooms gevaar of katholiek recht”) gelezen. Een uitspraak van dr. Brongersma is mij bijzonder opgevallen. Zij is voor ons humanisten van zo groot belang, omdat de door B. aangevallen uiting van dr. Noordenbos feitelijk de basis van ons humanisme vormt.

Bladzijde 182. Brief van Brongersma aan Noordenbos: „Je zegt: Hoe onzekerder de mens zich uitlaat over het hem omringend raadsel, hoe beter. Mag ik daartegenover stellen: Hoe meer zekerheid de mens heeft omtrent het hem omringend raadsel, des te groter en verhevenner zal dit raadsel voor hem zijn, want alle kennis doet slechts des te beter de gebrektheid der kennis beseffen. Enkele dogmatische zekerheden halen de hoogte van het levensraadsel allerminst omlaag, doch doen dit juist des te verblindender uitkomen.”

Wanneer men stap voor stap bezig is zich enige kennis te verwerven dan bemerkt men inderdaad, dat de horizon van het gebied der kennis sneller wijkt dan men zelf vordert. Aan de uitspraak, dat alle kennis slechts des te beter de gebrektheid der kennis doet beseffen, zal wel niemand twijfelen. Maar kan men deze uitspraak ook toepassen op verkregen zekerheden, welke op dogma's steunen? Geeft het lezen van enkele bladzijden, welke deze dogma's bevatten, benevens het accepteren van deze gedachten als waarheid, ook aanleiding tot het wijken van een horizon? Gaat een echte gelovige inderdaad de gebrektheid van zijn zekerheden beseffen? En zal de hoogte van het levensraadsel door dit besef des te verblindender uitkomen? Wie begrijpt deze redenering? J. VEEN.

Bolland(II)

IN „M. & W.” van 18 Sept., geeft L. onder bovenstaand opschrift zijn mening weer over prof. Bolland. Dat hij het met de opvatting van genoemde hoogleraar niet eens is, is zijn goed recht. Maar dat hij een navolger van de grote Hegel beschuldigt van brallen en met weerzin hieraan terug denkt, zie zulke taal past m.i. ten opzichte van prof. Bolland niet in een blad als „M. & W.” thuis.

Of wijlen prof. L. Polak een felle tegenstander van Bolland was doet weinig ter zake. Bolland kan even zo goed bogen op medestanders, zie het artikel in „de Groene” van 15 Mei j.l. van prof. Pos. A. H. BLOM.

HUMANISME EN PERFECTIONISME (2)

De cultuurwaarden, welke ons door christendom en rationalisme zijn zijn overgeleverd, maken echter een integrerend (onmisbaar) bestanddeel van onze psychische structuur uit. Een waardevol leven zou zonder deze waarden voor ons niet mogelijk zijn.

Deze fundamentele waarden zijn de volgende:

1 Individualisme: in de individuele mens is de hoogste waarde te vinden. Afkomstig van stoa (Griekse wijsgerige stroming) en renaissance.

2 Sociale gelijkberechtigdheid: de maatschappij behoort zodanig (rationeel) te zijn georganiseerd, dat de maatschappelijke basis aanwezig is voor de geestelijke ontplooiing van ieder mens (afkomstig van de christelijke gelijkheid voor God, de juridische gelijkheid van het liberalisme en de sociale gelijkheid van het socialisme).

3 (Neo-)rationalisme: door een zo groot mogelijk aantal mensen moet er naar worden gestreefd, dat gelijke normen worden aanvaard voor het onderling verkeer der mensen, zodat niet irrationele emoties de maatschappelijke en geestelijke verhoudingen der mensen beheersen, doch rationeel overleg, wederzijds begrip en verdraagzaamheid. Afkomstig van het oude natuurrechtelijke rationalisme, dat een gelijke rede als dominerende (overheersende) factor bij alle mensen veronderstelde; de ontwikkeling van het liberale kapitalisme heeft de verbreiding van deze cosmopolitische (wereldwijde) opvatting bevorderd, hoewel zij reeds eerder bij het hellenisme bestond.

4 De biologische grondslag van de menselijke natuur moet bij het vaststellen van normen steeds in het oog worden gehouden (afkomstig van Rousseau en de psychoanalyse). Uit het voor-

afgaand betoog kan men opmaken, dat ik een biologische fundering van de moraal, zoals deze door professor Drooglever Fortuyn in dit blad (6 Maart 1954) werd verdedigd, verwerp: de moraal is geen instinctief natuurproduct, doch een cultuurproduct, afhankelijk van de ontwikkeling van werktuigen, verstand, kunstmatige maatschappijformaties, abstracte ideeën. Het feit, dat ik de biologische factor in verband met de moraal expliciet (uitdrukkelijk) vermeld, vloeit voort uit mijn mening, dat een moraal zeer wel de natuur geweld kan aandoen.

De bovenvermelde ideeën zijn, dunkt mij, wel de meest essentiële (wezenlijke) in verband met de regulering van onze psyche en de organisatie van onze maatschappij. Zij kunnen dus ook dienen als richtlijnen voor ons volmaaktheidsideaal. Het is onder vele humanisten de gewoonte te schermen met het vage begrip van „alzijdige ontplooiing” van de mens. Dit begrip veronderstelt ofwel een optimisme over de natuur van de mens, dat in de tijd van Rousseau, niet in de onze, thuis hoort, ofwel een menselijke psyche, waarvan de groei al bij voorbaat vaststaat, zoals dit — gegeven zekere uiterlijke voorwaarden — bij plant en dierlijk lichaam het geval is. Dit laatste nu is bij de menselijke geest niet het geval. Bij de vorming van een persoonlijkheidsideaal moeten wij steeds kiezen uit een groot aantal mogelijkheden in ons en voor die keuze hebben wij normen nodig. De bovenvermelde ideeën kunnen — naast wellicht andere — als selectieprincipen dienen.

Waarom juist deze, en geen andere, als zodanig door ons worden gekozen, kan niet metafysisch (bovennatuurlijk), religieus of natuurrechtelijk gefundeerd worden. Wij kunnen alleen vaststellen, dat zij dusdanig essentieel zijn geweest voor de wording onze psychische structuur, dat wij ze als noodzakelijke voorwaarde voor een zinvol leven moeten aanvaarden.

J. HOVY

Compromis over geestelijk werk in arbeiderskampen

Den Haag — Het overleg over de geestelijke verzorging van buiten hun woonplaats gehuisveste arbeiders heeft tot een compromis geleid, zoals blijkt uit de memorie van toelichting op de begroting van het departement van Sociale Zaken.

Bij de behandeling van de begroting van vorig jaar hadden de confessionele partijen, o.a. bij monde van pater Stokman, principiële bezwaren geuit tegen gelijkstelling van kerkelijke en humanistische geestelijke verzorging. Dit leidde tot de bekende motie-Stokman, waarin de regering werd uitgenodigd om de omvang van de godsdienstige en geestelijke verzorging in de kampen te beperken tot het daarvoor in 1953 toegestane gelden. Deze motie werd door de Kamer aanvaard, in afwachting van een meer algemene gedachtenwisseling over het probleem van de geestelijke verzorging.

Dit overleg, dat onder leiding van de minister heeft plaats gevonden met de kerkelijke en humanistische leiders, had tot doel een voor beide partijen aanvaardbare

oplossing te vinden. Teneinde het wezensverschil tussen het werk van kerkelijke en dat van humanistische zijde tot uitdrukking te brengen, is de begrotingspost, waaruit de kosten van beider werk wordt bestreden, in tweeën gesplitst en is besloten ook de benaming van deze posten te laten verschillen. Het kerkelijke werk wordt nu gesubsidiëerd uit de post „Uitgaven voor geestelijke verzorging” uitgetrokken f 105.000, het humanistische uit de post „Uitgaven in verband met humanistisch geestelijk werk”, groot f 32.000.

Om de kerkelijke organen de gelegenheid te geven hun werk in de kampen te intensiveren zijn de geldende subsidienormen enigszins verruimd. De humanisten krijgen, omdat het aantal te bezoeken kampen groter is dan vorig jaar, ook enige verruiming van subsidie. Wat de praktische uitvoering van het werk betreft is van humanistische zijde uitdrukkelijk verklaard, dat de medewerkers zich zullen onthouden van activiteit met een propagandistisch karakter en dat zij aankondiging van hun bijeenkomsten niet in de cantine zullen plaatsen.

(Nieuw Utrechts Dagblad van 24-9-'54)

MENS EN WERELD

Verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr H. Bonger. Redactie-secretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 21563. Administratie: Bleyenburgerstraat 1, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro: 304.960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht. Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 1,— p. regel. Abonnementenprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 3,— p. jaar, voor niet-leden f 5,—. Buitenland f 6,—. Losse nummers: f 0.20.

NIEUWE KOFFERSCHRIJFMACHINES

De **MODERNE TIJD** van thans maakt het bijna onmogelijk om Uw brieven met de pen te schrijven. De **GANZENPEN VERDWEEN**, nu hebt U bijna technisch volmaakt de **SCHRIJFMACHINE**, handig en klein, dus gemakkelijk verplaatsbaar. Hier volgen enkele prijzen der nieuwe machines. Desgewenst gemakkelijke betaling.

HALBERG f 250,—, **GROMINA** in luxe tas slechts f 245,—, **GROMA** f 290,—, **TORPEDO** f 375,—, **ERIKA** f 375,—, **OLYMPIA** f 375,—, met tab. f 398,—, **HALDA** f 350,—, **TIPPA BOY** f 297,50, **JAPY**, een Franse portable leverbaar in vijf verschillende koffermodellen of tas f 325,—, **RHEINMETALL** met tab. f 325,— enz. **OOK DE ZWARE STANDAARDMACHINES** met wagenbreedte van 24—32—45 en 65 cm. **UW OUDE MACHINE KOPEN OF RUILEN WIJ.** Gebruikte schrijfmachines van f 79,— af, **REMINGTON** f 125,00—f 155,00—f 195,00, **TORPEDO** f 195,00—f 285,—, **HALDA** als nieuw f 295,—, **UNDERWOOD** f 125,00—f 145,00, **ROYAL** f 125,00—f 165,00, **KOFFERMACHINES CONTINENTAL** f 198,—, **REMINGTON** f 195,—,

TORPEDO f 175,—, **HERMES BABY** f 190,—, **RHEINMETALL** f 185,00—f 220,00, **OLYMPIA** f 190,00—f 220,00—f 225,00.

NIEUWE ADWEL TELMACHINE F 850.-

De laagst geprijsde schrijvende telmachine ter wereld **ZWEEDS STAAL** en **NOORS VAKMANSCHAP** brachten deze machine. Nieuwe Remington telmachines met contr. f 390,—, **TOTALIA** f 540,—, **OLYMPIA** electr. f 795,—. Gebruikte telmachines van f 98,50 af, **CORONA** f 195,—, **BURROUGH** f 98,50—f 125,00—f 195,—, **OLIVETTI** als nieuw f 448,—, **STENCILMACHINES** van f 79,— af, **TWEE CYLINDER DUPLICATORS** van f 195,00—f 245,00—f 295,—. Wij leveren door geheel **NEDERLAND**. Vraagt inlichtingen of kom

OOK EENS NAAR KAPTINO

Leliegracht 24, Tel. 46922, Amsterdam. **OOK REPARATIE** aan al Uw kantoormachines.

Humanisme en Religie

een serie opstellen van J. P. van Praag, D. H. Prins, P. Schut, G. H. Streurman, H. Redeker en Kwee Swan Liat.

Ingenaaid f 1.90

Bestellingen op postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verb., Bleyenburgstraat 1, Utrecht of bij de plaatselijke gemeenschappen.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. Jong en H. Kuysten. Administratieadres: Chr. Bennekerslaan 22 D, Rotterdam (O.). Abonnementenprijs f 3,— per jaar. wijklaan 2, Dubbeldam (Z.H.)

Ontw. meisje, 28 jr., zoekt

KENNISMAKING

met besch., ontw. heer. Br. no. Oct. 4 van dit blad.

Bejaarde weduwe te Oegstgeest, zoekt ter verzorging en onderhoud van haar huis

MEDEBEWOONSTER(S)

Conditie nader overeen te komen. Brieven aan het bureau van dit blad onder No. Oct. 3.

Dame, 60 j., zoekt

WERKKRING

voor de huish. en gezels. bij dame of heer all. waar hulp aanw. is. Fr. ref. Br. No. Oct. 2 bur. v. d. blad.

Jonge arbeider (hum.) zoekt

CORRESPONDENTIE

met geestverwant(e); tevens een net, eenvoudig kosthuis te A'dam. Br. onder No. Oct. 1 bur. v. d. blad.

De Heer en Mevrouw R. J. Werson geven met grote vreugde kennis van de geboorte van hun zoon:

ROB

Utrecht, Lelimanstraat 41.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

Wat leeft er onder de jongeren?

DE LIBERTIJN

maandblad voor jongeren
uitgave: humanistische jongeren gemeenschap

abonn.: f 1.50 per jaar

Redactie-secretariaat: Willaertstr. 12 III, Amsterdam Zuid I.

Betalingen: Giro 13500 t.n.v. Gem. Girokantoor Amsterdam t.g.v. rek. L 2888 De Libertijn.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.— per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.